

Gosztonyi Gergely¹ – Zánthy Anna²

Az internet szabályozására vonatkozó korai elméletek³

Absztrakt

A tanulmány az internetszabályozás korai elméleteit elemzi, különös tekintettel arra, miként alakították ezek a digitális tér jogi megközelítéseit és a kormányzás új formáit. A kiindulópontot az állami és nemzetközi szabályozás közötti feszültség, valamint az internet mint önálló szabályozási tér felfogása képezi. A kiberlibertáriánus, kiberrealista és kiberpaternalista megközelítések összehasonlítása rámutat arra, hogy az internet korai ideológiai vitái a technológia és a jog viszonyának alapvető dilemmáit tükrözik. A tanulmány részletesen bemutatja Lawrence Lessig „kód mint jog” elméletét, amely a digitális architektúra normatív szerepét hangsúlyozza, míg ezzel szemben Andrew Murray aktív mátrix modellje a technológiai és társadalmi tényezők kölcsönhatását helyezi előtérbe. A tanulmány rávilágít, hogy e korai koncepciók mindmáig meghatározzák a platformszabályozással és a digitális kormányzással kapcsolatos gondolkodásunkat.

Kulcsszavak: kiberlibertarizmus, kiberpaternalizmus, kiberrealizmus, technodeterminizmus, Kód, aktív mátrix modell, internetszabályozás, digitális kormányzás

Abstract

The paper examines the early theories on Internet regulation, focusing on how they shaped legal approaches to the digital sphere and new forms of governance. It begins by exploring the tension between state and international regulation, as well as the notion of the Internet as a distinct regulatory space. By comparing cyberlibertarian, cyberrealist, and cyberpaternalist perspectives, the paper highlights how early ideological debates reflected fundamental dilemmas between law and technology. It provides an in-depth discussion of Lawrence Lessig’s “code as law” theory, emphasizing the normative function of digital architecture. In contrast, Andrew Murray’s active matrix model foregrounds the interplay between technological and social forces. The paper demonstrates that these early conceptual frameworks continue to shape contemporary debates on platform regulation and digital governance.

Keywords: cyberlibertarianism, cyberpaternalism, cyberrealism, technodeterminism, Code, active matrix model, internet regulation, digital governance

¹ Egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

² PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

³ DOI: 10.59558/jesz.2025.3.76

I. Bevezetés

Az internet szükségessége a hidegháború egyik legfeszültebb pillanatában, a Szputnyik-1 műhold sikeres űrbe juttatásának idején merült fel. Eisenhower elnök – attól félve, hogy a szovjetek már az űrből is képesek lesznek az Amerikai Egyesült Államokra atomcsapást mérni – olyan hálózat létrehozását kezdeményezte, amely az esetleges pusztítás után is tovább működik. Mindezt létrehozták az ARPANET-et, amely néhány amerikai egyetem számítógépét központi számítógép használata nélkül kötötte össze, így biztosítva, hogy valamely gép megsemmisülése esetén is tovább élhessen a hálózat.⁴ Az ARPANET hosszú ideig szigorúan ellenőrzött katonai projektként működött, 1983-ban azonban a hálózatról MILNET néven leválasztották annak hadászati szegmensét.⁵

A rendszer sok szempontból különbözött a mai, általunk ismert internettől. Az ARPANET ugyanis egyrésről hálózat volt és nem hálózatok hálózata, másrésről pedig zárt hálózatként működött, vagyis egy számítógép csak akkor tudott az ARPANET-hez csatlakozni, ha a felhasználó rendelkezett a megfelelően konfigurált, Bolt, Beranek és Newman cég által biztosított IMP-vel.⁶ A napjainkban általunk ismert internet kialakulása szempontjából fontos megemlíteni még a Sir Timothy John “Tim” Berners-Lee által kitalált programozási nyelvet, a HTML-t, amelynek eredményeként 1992-ben megszületett a World Wide Web.⁷ Az úgynevezett hyperlinkek megjelenésével az internet innentől bárki által könnyedén használható hálózattá alakult, amelyen a hiányos informatikai ismeretekkel rendelkező felhasználó is könnyedén szörfölhetett.⁸

II. Az internet szabályozására vonatkozó korai elméletek

Az internet szabályozásával kapcsolatban több kérdés fogalmazódott meg a kilencvenes években: lehetséges-e földrajzi határokat nem ismerő, fizikailag nem megfogható hálózatot szabályozni, és ha igen, akkor azt milyen eszközökkel, milyen formában lehet megvalósítani, illetve a szabályok követését miként lehet ellenőrizni.

II.1. Nemzetközi kontra állami szabályozás

Az államoknak mindenekelőtt azt kellett (volna) eldönteniük, hogy az internetet nemzetközi vagy állami szinten kívánják-e szabályozni. A nemzetközi szabályozás képviselői ugyan eltérő álláspontokat foglaltak meg a szabályozás forrását és eszközeit illetően (pl.: önszabályozás, nemzetközi egyezmény), azonban abban kivétel nélkül valamennyien egyetértettek, hogy az internetnek a területi alapon megvalósuló állami szabályozása sem elméletben, sem gyakorlatban nem működik.⁹

⁴ Bartóki-Gönczy Balázs – Pogácsás Anett: A médiatartalom-szolgáltatásnak nem minősülő internetes tartalomszolgáltatások szabályozása. In Koltay András (szerk.): Magyar és európai médiajog. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 721. o.

⁵ Bartóki-Gönczy – Pogácsás: i.m. 721. o.

⁶ Murray, Andrew: Information Technology Law. The Law and Society. Oxford, Oxford University Press, 2023, 19. o.

⁷ Pintér Róber (szerk.): Az információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2007, 116. o.

⁸ Bartóki-Gönczy – Pogácsás: i.m. 722. o.

⁹ Goldsmith, Jack – Wu, Tim: Who controls the internet? Illusion of the Borderless World. New York, Oxford University Press, 2006, 27. o.

A nemzetközi szabályozást elsősorban a technológiai, illetve a telekommunikációs iparban működő cégek karolták fel, akiknek – az internet területi alapon megvalósuló állami szabályozása következtében – egyszerre majdnem 200 különböző jogrendszernek kellett (volna) megfelelniük. A nemzetközi szabályozás képviselői abból indultak ki, hogy az internet nem az első olyan globális jelenség, amely nemzetközi együttműködést igényel az államok részéről (pl.: tengerjog, légijog, nemzetközi kereskedelem stb.).¹⁰ Ahmad Kamal például az internet jogi szabályozását a nemzetközi vizek szabályozásához hasonlította, és így amellel foglalt állást, hogy globális tárgyalásokat kell kezdeményezni az internet átfogó és összehangolt jogi szabályozása, valamint egy, a nemzetek felett álló szabályozó hatóság kialakítása érdekében.¹¹

Az internet nemzetközi szabályozása mellett szólt tehát egyrészt a joghatósági konfliktusok megszüntetése, másrészt pedig a patchwork szabályozás felszámolása következtében az internetfelhasználók életének és az internetet működtető cégek működésének megkönnyítése. Az interneten érvényesülő egyetlen nemzetközi szabályozás ugyanis minden bizonnyal lehetővé tette volna mind a felhasználók, mind pedig az IT-cégek számára, hogy a cselekedeteik következményeit biztosan előre láthassák. Az internet ilyen módon megvalósuló szabályozása nemcsak az internetfelhasználók és az IT-cégek, hanem a kormányok számára is több szempontból kedvező lett volna.¹²

A fentebb leírtakkal szemben azonban számos jogtudós úgy vélte, hogy a hálózat kulturális sokszínűségére, az interneten megjelenő értékek és azok védelme iránti igények különbözőségére tekintettel az egységes nemzetközi jogi szabályozás megvalósíthatatlannak látszik.¹³ Jack Goldsmith és Tim Wu több okra vezették vissza azt, hogy az államhatárok mégis valamiképpen kialakultak az interneten. Elsőként arra hívták fel a figyelmet, hogy az államhatárok egyben nyelvi határok, amelyek szükségszerűen kisebb csoportokra tagolják az internet felhasználóit. Másodszor az államhatárok egyben kulturális határok is, amelyek mögött különböző kultúrák, társadalmi berendezkedések, valamint politikai-jogi rendszerek húzódnak. Ezek az eltérő megközelítések pedig különböző elvárásokat támasztanak az állampolgárokkal, a területükön élő-tartózkodó vagy tevékenykedő személyekkel szemben.¹⁴ Harmadszor pedig az internet centralizált nemzetközi szabályozásának egyik legnagyobb hátránya, hogy az képtelen az országok kultúrájában, történelmi hagyományaiban és jogi gondolkodásában rejlő különbségek érvényesülését biztosítani. Valószínűleg amennyiben az államok mégis az egységes nemzetközi egyezmény mellett döntenének, azt nemcsak, hogy hosszú ideig nem fogadnák el, de feltehetően – a konszenzus érdekében – túl általános megfogalmazású lenne ahhoz, hogy a rohamosan változó internet problémáira valódi megoldást tudjon nyújtani.¹⁵

II.2. Az internetszabályozás korai versengő irányzatai

Az internetszabályozás gyakorlati szintű dilemmái szükségszerűen elméleti vitákat generáltak a kilencvenes években. E viták középpontjában az a kérdés állt, hogy maga az internet milyen típusú szabályozási térként értelmezhető: a hagyományos jogi kategóriákba illeszthető-e, vagy új jogi logikát igényel. Az internetszabályozás kérdéseire számos versengő

¹⁰ Goldsmith – Wu: i.m. 27. o.

¹¹ Kamal, Ahmed: The law of cyber-space. Geneva, United Nations Institute for Training and Research, 2005, 255. és 260. o.

¹² Goldsmith – Wu: i.m. 26. o.

¹³ Polyák Gábor: Az internet az európai médiaszabályozásban. In *Studia Iuvenum*, 2001/4. szám, 169. o.

¹⁴ Goldsmith – Wu: i.m. 51. és 151. o.

¹⁵ Bartóki-Gönczy – Pogácsás: i.m. 735. o.

irányzat kínált különböző megoldásokat ekkoriban, ezen versengő elméletek közül jelen tanulmány a négy legfontosabbat kívánja bemutatni.

II.2.1 Kiberlibertarizmus, avagy a jogmentes tér mítosza

A kiberlibertarizmus az internet kialakulásával egyidőben fejlődött ki, és az internet korai korszakának szellemét tükrözte. Az internetre vadnyugatként tekintett, ahol a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás szabadsága szabadon szárnyalhatott bármilyen állami szabályozás vagy jogi korlátozás nélkül.¹⁶ A kiberlibertarizmus elutasította bármely állam vagy nemzetközi szervezet beavatkozását, és a hangsúlyt kizárólag a felhasználók önszabályozására helyezte.¹⁷ Az elmélet képviselői abból indultak ki, hogy mivel az interneten nem érvényesülnek a fizikai, földrajzi határok, így a kibertér természeténél fogva *de facto* alkalmatlan a tradicionális értelemben vett jogi szabályozásra.

A kiberlibertarizmus értelmében azonban az internet nem csupán *de facto*, hanem *de lege* is alkalmatlan volt a szabályozásra. A nemzetközi jog egyik legfontosabb alapelve, hogy az állam a szuverén hatalmát kizárólag a területi határain belül gyakorolhatja. A területi határok tehát valójában az állam végrehajtási jogának, az állami kényszer gyakorlásának tényleges határait határozzák meg. Mivel azonban a kiberlibertarizmus szerint az internet olyan, szuverén határokat nem ismerő virtuális tér, amely az országok felett „lebeg”, és így az lehetetlenné teszi az államok számára, hogy kizárólag a saját területükön gyakoroljanak kontrollt, a jogmentes tér mítosza értelmében bármilyen állami beavatkozás, szabályozás illegitim.¹⁸ A kiberlibertarizmus elmélete mögött tehát valójában az a jogi érvelés húzódott, hogy mivel egy országnak sincs kizárólagos joghatósága az internet felett, így valójában egyetlen országnak sem állapítható meg joghatósága.¹⁹

Az internet állami szabályozásának elutasítása azonban semmiképpen sem jelentette az anarchikus társadalmi rend interneten való kiépítése iránti elköteleződést.²⁰ Ezen elmélet képviselői ugyanis az internetet olyan térként képzelték el, ahol szabályrendszerként a felhasználók által kialakított etikai normarendszer, az úgynevezett netikett érvényesült volna, amit David Jhonson és David Post a kereskedők által a középkorban alkalmazott Lex Mercatoria-hoz hasonlítottak. A Lex Mercatoria-t a kereskedők ugyanis pontosan azon problémára adott válaszként fogadták el, miszerint a kereskedők a jogvitáikkal nem tudtak és nem is akartak a kereskedelmet nem ismerő és az iránt egyáltalán nem érdeklődő földesurakhoz fordulni.²¹

A kiberlibertarizmus értelmében tehát az internet polgárai olyan önszabályozáson alapuló rendszert alakítottak volna ki, amelyben (i) az internetfelhasználók és szolgáltatók alkotják a szabályokat; (ii) az így közösen kialakított etikai kódexek megszegését egyeztető fórumon bírálják el;²² (iii) a közösség által elfogadott szankciókat pedig technikai eszközökkel

¹⁶ Moldovan, Carmen: Mirror, Mirror on the Wall, Who's the Most Authoritative of Them All? Cyber Sovereignty from a Critical Perspective. In ELTE Law Journal, 2024/2., 42. o.

¹⁷ Pintér: i.m. 116–117. o.

¹⁸ Murray, Andrew: Nodes and Gravity in Virtual Space. In Legisprudence, 2011/2. szám, 199. o.

¹⁹ Pintér: i.m. 116–117. o.

²⁰ Johnson, David R. – Post, David: Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace. In Stanford Law Review, 1996/5. szám, 1389. o.

²¹ Johnson – Post: i.m. 1389–1390. o.

²² Bayer Judit: Az internet tartalomszabályozása Magyarországon (Önszabályozás versus állami szabályozás). In Enyedi Nagy Mihály – Polyák Gábor – Sarkady Ildikó (szerk.): Magyarország médiakönyve 2002. Budapest, ENAMIKE, 2002, 451. o.

(pl.: felhasználói fiók megszüntetése, feltöltött tartalom törlése stb.) rendszeroperátorok hajtják végre.²³

II.2.2 Kiberpaternalizmus, avagy a nemzetközi szokásjog

A kiberpaternalizmus a kiberlibertarizmus által felvetett kérdések megválaszolására, illetve korábban hirdetett eszmékkel szembeni kritika megfogalmazására jött létre. Felismerve az interneten megvalósuló jogsértések, bűncselekmények fékezhetetlen terjedését, a kiberpaternalizmus mindenekelőtt tagadta az interneten keresztül felmerülő jogviszonyok pusztán önszabályozás útján való rendezését. Az elmélet az internetet nem a szólásszabadság fellegrájként látta, hanem sokkal inkább fertőként, ahol olyan súlyos bűncselekmények, mint például gyermekpornográfia, csalás, személyiséglopás, terrorizmus és drogkereskedelem, büntetlenül virágozhat.²⁴

A szakirodalom a kiberpaternalizmusnak két alágát különbözteti meg: (i) kiberrealizmus; és (ii) technodeterminizmus. A kiberrealizmus értelmében az interneten konfrontálódó jogrendszerek következtében felmerülő joghatósági kérdések egyáltalán nem újszerű problémák a nemzetközi jogban. A közlekedés, kommunikáció területén bekövetkezett fejlődés ugyanis már jóval korábban arra kényszerítette az államokat, hogy szakítsanak a területi elven alapuló joghatóság elméletének kizárólagos alkalmazásával, valamint, hogy ismerjék el az idegen jogrendszerek extraterritoriális érvényesülését.²⁵ A fizikai megtestesülés hiányából – a kiberrealizmus szerint tévesen – a kiberlibertarizmus képviselői azt a következtetést vonták le, hogy egyetlen országnak sincs kizárólagos joghatósága az internet felett, és így bármely ország internetet szabályozó jogszabályi rendelkezése de lege és de facto illegitim. A kiberrealizmus képviselői szerint azonban az internet végső soron nem más, mint kábelekkal összekötött számítógép-hálózat, így a kibertér több ponton is összekapcsolódik a való világgal (pl.: az internetfelhasználók tartózkodási helye, a számítógépek, kommunikációs eszközök fekvése, stb). A kibertérnek ezen való világban megjelenő leképeződései különböző államok joghatóságai alá tartoznak, így az internetet valójában nem hogy nulla, hanem egyszerre több, egymással versengő jogrendszer is szabályozza.²⁶

A kiberpaternalizmus keretében kialakult második irányzat, a technodeterminizmus Joel Reidenberg munkásságához vezethető vissza.²⁷ Reidenberg a jogmentes tér mítosza és a Berkman iskola közötti kapcsolatot alakította ki azáltal, hogy elismerte a kiberlibertarizmus azon elgondolását, miszerint az internet szabályozása – annak struktúrája miatt – szükségszerűen csak a területi határok figyelmen kívül hagyása mellett valósítható meg, ugyanakkor azt hangsúlyozta, hogy a kibertér szabályozásával összefüggésben az államot és a jogszabályokat új fajta „szabályozás” váltja fel, amelynek értelmében az internetfelhasználókat egyrészt az internet szolgáltatók közötti szerződések, másrészt az internet technológiai felépítése szabályozza. Felismerve, hogy a jogszabályok csak pontosan körülhatárolt, az államok kizárólagos szuverén hatalma alatt álló területeken belül érvényesíthetők, Reidenberg egy Lex Informatica elfogadására tett javaslatot. Elképzelése szerint a Lex Informatica technológiai sztenderdek összessége, amely a technológiai lehetőségek és a rendszerek struktúráinak szabályozása útján közvetve rendezi az internetfelhasználók magatartásait.²⁸

²³ Johnson – Post: i.m. 1388. o.

²⁴ Murray 2011: i.m. 199. o.

²⁵ Goldsmith, Jack L.: Against Cyberanarchy. In University of Chicago Law Occasional Paper, 1999/40. szám, 6–8. o.

²⁶ Murray 2023: i.m. 66. o.

²⁷ Reidenberg, Joel: Lex Informatica: The formulation of Information Policy Rules Through Technology. In Texas Law Review, 1997/76. szám, 570. o.

²⁸ Reidenberg: i.m. 555. o.

A Reidenberg által leírt Lex Informatica tehát egyfajta nemzeti és nemzetközi szokásjogon alapuló szabályozás, amely az alábbi három előnnyel rendelkezik: (i) a Lex Informatica alkalmazását nem befolyásolják a nemzethatárok; (ii) a Lex Informatica rugalmas és egyszerre valamennyi állam jogszabályainak megfelelő szabályozást biztosít; valamint (iii) a Lex Informatica betartásának felügyelete és végrehajtása automatikusan valósul meg.

II.2.3 A speciális szabályozási tér

A speciális szabályozási tér elmélete az internetszabályozás egyik meghatározó irányzata, amely az internetet mint különálló, sajátos szabályozási tárgyat kezeli. Ez az elméleti megközelítés abból indul ki, hogy az internet nem illeszkedik maradéktalanul a hagyományos, állami joghatóságokhoz kötött szabályozási keretekbe. Az online tér határai nem esnek egybe a fizikai világ államhatáraival, így a jogi szabályozás újfajta gondolkodásmódot követel meg. A speciális szabályozási tér elmélete azt állítja, hogy az internetet egyfajta „szuverén entitásként” kell kezelni, amely saját normarendszert és szabályokat igényel.²⁹

Ez a megközelítés a klasszikus nemzetállami szuverenitás fogalmát kérdőjelezi meg vagy éppen írja újra, mivel az internet – mint globális infrastruktúra – túlmutat a földrajzilag körülhatárolt jogrendszereken. Az elmélet támogatói szerint a tradicionális állami szabályozási eszközök – például nemzeti törvények, bírósági hatáskörök, végrehajtási mechanizmusok – nem tudnak hatékonyan érvényesülni a digitális térben. A speciális szabályozási tér koncepciója gyakran a kibertér szuverenitásának vagy digitális autonómiának eszméjéhez kapcsolódik, és – Anupam Chander és Haochen Sun álláspontját osztva – mindig és egyértelműen csupán a globális skálán lesznek értelmezhetők.³⁰

A speciális szabályozási tér nem jelenti feltétlenül azt, hogy az állami szereplők kiszorulnak a szabályozásból. Ehelyett az történik, hogy az államoknak alkalmazkodniuk kell az új realitásokhoz: olyan módon kell fellépniük nemzeti szinten, amely figyelembe veszi a globális online ökoszisztéma sajátosságait. Összességében a speciális szabályozási tér elmélete kihívást intéz a klasszikus szabályozási doktrínákhoz, mivel azt állítja, hogy az internet nem „alkalmazható” adott jogrendszerre, hanem sajátos logikája és működési módja miatt külön szabályozási teret érdemel.

A speciális szabályozási tér elméletének vizsgálata során fontos kiegészítés Lawrence Lessig rejtett kétértelműség elmélete,³¹ amely az internet szabályozásának egyik legfőbb problémájára világít rá. Lessig szerint a digitális technológiák esetében gyakran nem világos, hogy ki, milyen szabályok mentén és milyen eszközökkel képes hatékonyan szabályozni az adott környezetet. Ez a kétértelműség nem csupán jogi természetű, hanem a szabályozási hatáskörök, felelősségi körök, valamint a normák érvényesíthetősége körüli homályra is vonatkozik. Ezzel Lessig arra utal, hogy az internetes szabályozásban meglévő szabályozási hézagok és átfedések olyan strukturális bizonytalanságot okoznak, amely lehetővé teszi, hogy különböző szereplők – államok, vállalatok, közösségek – párhuzamos, néha ellentmondásos szabályozási stratégiákat alkalmazzanak.³² Ez a helyzet tovább erősíti a speciális szabályozási tér elméletének alapvetését, miszerint a digitális tér nem írható le egyetlen, jól meghatározott jogrendszer alapján, hanem sajátos szabályozási logikát kíván.

²⁹ Pintér: i.m. 117. o.

³⁰ Chander, Anupam – Sun, Haochen: Introduction. Sovereignty 2.0. In Chander, Anupam – Sun, Haochen (szerk.): Data Sovereignty. From the Digital Silk Road to the Return of the State. Oxford, Oxford University Press, 2023, 21–22. o.

³¹ Lessig, Lawrence: Code 2.0. New York, Basic Books, 2006, 155. o.

³² Nadel, Mark S.: Computer Code vs. Legal Code: Setting the Rules in Cyberspace. Federal Communications Law. In Federal Communications Law Journal, 2000/3. szám, 824. o.

Ahogy látható, ez az elmélet nem egységes: egyesek szerint a szuverén kibertér koncepciója veszélyes lehet, mivel lehetőséget adhat a nagy technológiai vállalatok túlzott hatalmára vagy a szabályozási felelősség elmosására. A rejtett kétértelműség tehát nem pusztán elméleti probléma, hanem gyakorlati következményekkel is jár. Mivel nem világos, hogy az internet egyes aspektusait pontosan ki szabályozza – és milyen legitimitációval –, ez alááshatja a jogbiztonságot, és ösztönözheti a „forum shoppingot”, vagyis azt a gyakorlatot, amikor a szereplők a számukra legkedvezőbb szabályozási környezetet keresik. Ez megnehezíti a koherens és egységes internetes szabályozás kialakítását, különösen akkor, ha adott állam vagy szereplő úgy dönt, hogy saját szabályozási teret próbál kialakítani, függetlenül a globális normáktól.

Ráadásul ez az internet széttöredezéséhez is vezethet, amelynek eredményét gyakran Splinternetnek nevezik. Ez azt a tendenciát jelöli, amikor a globális, nyílt és interoperábilis internet egyre inkább elszigetelt szegmensekre oszlik, gyakran nemzeti vagy regionális törésvonalak mentén. A fragmentáció többféleképpen jelenik meg a mindennapokban, az internet alpinfrastruktúrájának korlátaival (kapcsolódási akadályok, kompatibilitás) kezdve átjárja a tartalmak összességét (például bizonyos tartalmak blokkolása meghatározott földrajzi határokon belül).³³ A széttöredezés különböző tényezőkből ered, többek között kormányzati politikákból, cenzúrából és eltérő szabályozási keretektől, amelyek a helyi ellenőrzést helyezik előtérbe a globális összekapcsolhatósággal szemben.

Az elmélete ezért rámutat arra, hogy a speciális szabályozási tér nem csupán lehetőség vagy választás kérdése, hanem gyakran kényszerpálya: a technológiai fejlődés, a globális működés és a joghatósági korlátok együtt hoznak létre olyan helyzetet, amelyben a hagyományos szabályozási modellek már nem működnek. Ebből következően a szabályozás új típusú eszközrendszerére van szükség, amely képes kezelni az átfedő hatáskörökből, a decentralizált irányításból és az eltérő normarendszerekből fakadó kihívásokat.

II.2.4 Az integrált szabályozás, avagy „a ló joga”

1996-ban egy konferencián Frank H. Easterbrook fellebbviteli bíró hatalmas botrányt keltett az előadásával, amelyben a kibertér jogát a lovakat szabályozó joghoz³⁴ hasonlította. Easterbrook – a konferencián megjelent IT jogászok dilettánsoknak nyilvánítását követően – amellelt foglalt állást, hogy a kiberjog mint önálló jogág – a ló jogához hasonlóan – nem létezik, hiszen az valójában nem más, mint a már létező és hatályos jogszabályok kibertérben történő alkalmazása.³⁵ Ebből következőleg Easterbrook az interneten felmerülő jogviszonyok szabályozásával összefüggésben többek között az alábbiakat tanácsolta a konferencián megjelent hallgatóság számára:

- *„Folytasd tovább, amit eddig csináltál”*: az interneten felmerülő jogviszonyok nagy része a hatályos jogszabályok megfelelő alkalmazásával könnyen azonosítható és

³³ Komaitis, Konstantinos: Internet Fragmentation: Why It Matters for Europe. EU Cyber Direct, 2023. január 31., <https://eucyberdirect.eu/research/internet-fragmentation-why-it-matters-for-europe>.

³⁴ A ló joga kifejezés utalás a Chicago-i egyetem korábbi dékánjának, Gerhard Gasper-nek elgondolására, miszerint a jogi kar nem dilettáns majmokat képez, így szükségtelen a jogszabályi rendelkezések speciális esetekre történő alkalmazását külön tárgyként tanítani. Gerhard Gasper szerint tehát a jogi karnak nem feladata a lovakkal összefüggésben felmerülő jogviták (pl.: ló által okozott kár megtérítése iránti jogvita) rendezésére szolgáló speciális jogot („a ló joga”) oktatni, helyette a diákoknak az általános jogelveket, jogszabályi rendelkezéseket (pl.: kötelmi jog, kártérítési jog, stb.) kell elsajátítani.

³⁵ Easterbrook, Frank H.: Cyberspace and the Law of Horse. In University of Chicago Legal Forum, 1996/1. szám, 207. o.

rendezhető. Szükségtelen tehát újabb jogszabályok elfogadása pusztán azért, mert a jogviszony nem a való világban, hanem a kibertérben keletkezett.³⁶

- „*Tedd világosabbá a jogszabályokat*”: abban az esetben, amennyiben a jogszabályi rendelkezés alkalmazása nem egyértelmű, úgy az adott jogszabályi előírás módosítása szükséges a világos jogalkalmazás és a jogbiztonság biztosítása érdekében. A jogalkotónak azonban tartózkodnia kell az internet *ex ante* szabályozásától, vagyis attól, hogy az interneten potenciálisan kialakuló jogviszonyokat valós vagy vélt érdekek mentén előzetesen rendezze.³⁷
- „*Teremts tulajdoni viszonyokat ott, ahol még nincsenek*”: az internetet, a fizikai valósághoz hasonlóan olyan világgá kell alakítani, ahol a „mindennapi életet” elsősorban a tulajdonjog rendezi.³⁸

Az integrált szabályozás elmélete szerint tehát az interneten keletkező jogviszonyok a társadalmi struktúra integráns részei. Az irányzat képviselői tehát az internetszabályozás megvalósítását a már létező jogszabályok kisebb-nagyobb átalakításában látták. Az internet elterjedésével és az azon megvalósuló viszonyok számának növekedésével ugyanis egyre világosabbá vált, hogy az internet nem vonható ki a létező büntető jogi, polgári jogi vagy a jog más területeinek szabályozása alól.³⁹ Ezen elmélet értelmében tehát az internetnek egyetlen egy olyan területe sincs, amely jogon kívül állna. Ebből következően az interneten, pontosabban annak segítségével elkövetett jogsértésekre a jogsértés időpontjában hatályos jogszabályok irányadóak.⁴⁰

II.3. Kód-jog

Valamennyi fentebb ismertetett elmélet azon kérdésre kívánt választ találni, hogy a jog miként képes az internetet, illetve az interneten keresztül megvalósuló emberi magatartásokat szabályozni. Lawrence Lessig úgy vélte, hogy nem az az alapkérdés – ahogy fentebb láthattuk –, hogy nemzeti vagy nemzetközi, illetve állami szabályozási vagy önszabályozási modellt működtetünk, mivel ezek egyike sem képes egyértelműen megoldani az internet problémáit. Lessig elképzelése értelmében ugyanis valamennyi szabályozás középpontjában a szabályozni kívánt alany, az úgynevezett szánalmas pont (*pathetic dot*) áll, amelyet az alábbi négy erő szabályoz: a jog, a társadalmi norma, a piac valamint a fizikai környezet.⁴¹ Ezen erők azonban természetesen nem egymástól függetlenül fejtik ki hatásukat, hiszen azok egymást erősíthetik, gyengíthetik vagy pusztán egyéb indirekt módon befolyásolhatják.⁴² Lessig szerint tehát valamennyi szabályozás ezen négy erő összessége, illetve az általuk kifejtett hatások, bennük megtestesülő értékek közötti kereskedelem.⁴³

1. A jog – Lessig definíciója értelmében – a legitim jogalkotó által elfogadott előírás, amely a szánalmas pont magatartását azáltal szabályozza, hogy meghatározza a megengedett tevékenység kereteit, illetve szankciókat állapít meg ezen határok átlépése, jogsértés esetén.⁴⁴

³⁶ Easterbrook: i.m. 210. o.

³⁷ Easterbrook: i.m. 210–211. o.

³⁸ Easterbrook: i.m. 212. o.

³⁹ Pintér: i.m. 117. o.

⁴⁰ Bartóki-Gönczy – Pogácsás: i.m. 730–731. o.

⁴¹ Lessig 2006: i.m. 122–123. o.

⁴² Lessig, Lawrence: The Law of the Horse: What Cyberspace Might Teach. In Harvard Law Review, 1999/2. szám, 509–510. o.

⁴³ Zódi Zsolt: A jog és a kód. In Polyák Gábor (szerk.): Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog. A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása. Budapest, HVG-ORAC, 2020, 15–35. o.

⁴⁴ Lessig 1999: i.m. 508. o.; Lessig 2006: i.m. 124. o.

2. Lessig elgondolása értelmében a társadalmi norma a joghoz hasonlóan, negatív következmények kilátásba helyezésével, *ex post* módon korlátozza az emberi magatartást. A társadalmi normákat azonban a jogszabályi rendelkezésektől eltérő módon kényszerítik ki, hiszen ezen normák megsértése esetén fenyegető szankciók decentralizáltak, illetve azok végrehajtásáért nem a kormány, hanem a közösség felel.⁴⁵
3. Lessig elméletében a harmadik szabályozó erő a piaci erő, amely a piaci szereplők magatartását az árakon keresztül határozza meg.⁴⁶
4. Végezetül a kibertérben érvényesülő negyedik erő a fizikai környezet, vagyis – ahogy Lessig nevezi – a kód.⁴⁷ A kód, illetve a szoftver és hardware az, ami a kibertérrel olyanná teszi, amilyennek azt mi felhasználók érzékeljük.⁴⁸ Az ugyanis, hogy az e-mail fiókunkhoz csak jelszó megadása után férhetünk hozzá, hogy a WhatsApp beszélgetések titkosítottak, vagy, hogy milyen személyes adatok megadása kötelező a Facebook profil létrehozásához, kizárólag annak az informatikusnak a döntésétől függ, aki ezen programok kódját megírta. A programozók tehát valójában *de facto* törvényalkotók, hiszen ők döntenek el, hogy a kibertérben mit és hogyan szabad.⁴⁹

Az internet szabályozása szempontjából Lessig elmélete azért jelentett hatalmas áttörést, mert az amerikai professzor érvelése szerint ezen négy szabályozási erő nem csak a való világban, hanem a kibertérben is éppen ugyanúgy érvényesül.⁵⁰ A jog – hol hatékonyan, hol kevésbé sikeresen ugyan, de – tagadhatatlanul befolyásolja a kibertérben tanúsított magatartásunkat.

Lessig szerint tehát azon feltevés, miszerint a kibertér annak természetéből adódóan nem szabályozható, hibás gondolat. Ezen hibás gondolat alapja egyrészt, hogy a kibertér jellege fix, másrészt pedig, hogy ezen állandó, örök adottságok a jogalkotó által nem befolyásolhatók. Ha azonban elfogadjuk Lessig fentebb leírt elméletét, és a kibertérre olyan, a programozók elképzelése szerint kialakított környezetre tekintünk, amelyet a többi három szabályozási eszköz közvetve vagy közvetlenül képes befolyásolni, akkor könnyen beismerhető, hogy az internet szabályozásának korai megközelítése már alapjaiban volt téves.⁵¹ Az ugyanis tagadhatatlan, hogy az internet jelenlegi felépítése számtalan jogszabályi rendelkezés érvényesülését teszi lehetetlenné vagy legalább is nehezíti meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy a kibertér ne lenne szabályozható. Abban az esetben ugyanis, ha a jogalkotó a jogot, a felhasználók közvetlen szabályozása helyett, arra használja, hogy a programozókra ír elő kötelező szabályokat és így befolyásolja a kódot, úgy közvetve olyan kibertérrel, környezetet teremt, amelyben a további jogszabályi rendelkezések már szabadon és hatékonyan érvényesülhetnek.⁵²

⁴⁵ Lessig 2006: i.m. 122. o.

⁴⁶ Jiménez González, Aitor: Law, Code and Exploitation: How Corporations Regulate the Working Conditions of the Digital Proletariat. In *Critical Sociology*, 2021/2., 361–373. o.

⁴⁷ Kollár Gergő – Szőke Gergely László: A „law as a code” koncepció alkalmazási lehetőségei. In Tilk Péter – Fekete Kristóf Benedek (szerk.): *A jogalkotás digitalizációjának jogi lehetőségei*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2023, 32–33. o.

⁴⁸ Lessig 1999: i.m. 508. o.

⁴⁹ Lessig 2006: i.m. 136. o.

⁵⁰ Hassan, Samer – De Filippi, Primavera: The Expansion of Algorithmic Governance: From Code is Law to Law is Code. In *Journal of Field Actions*, 2017/17. szám, 88–90. o.

⁵¹ Davidson, Alan: *The Law of Electronic Commerce*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009, 11–24. o.

⁵² Nordell, Emmie: Code is Law – Deterritorialisation and Reterritorialisation of Law, Law is Code – Cyberspace, Personalisation Algorithms and Human Cognition. In *Anthropocenes – Human, Inhuman, Posthuman*, 2021/1. szám, 2. o.

II.4. Aktív mátrix modell

A Lessig által kidolgozott modell a '90-es évek végétől a 2000-es évek végéig élte a fénykorát. A 2000-es évek végén azonban mind a jogalkotóknak, mind a jogtudósoknak be kellett látniuk, hogy programozáson alapuló szabályozás önmagában nem elegendő. A DRM (*Digital Rights Management*) technológiai megoldások ellenére tömegesen valósultak meg szellemi tulajdon bitorlások az interneten, illetve az internetfelhasználók is rövid időn belül megtanulták kijátszani az internetszolgáltatók által alkalmazott szűrőket.

Ahogy arra Andrew Murray rámutatott, a Lessig-modell gyengesége abban rejlett, hogy a modell középpontjában egyetlen egy pont állt, annak ellenére, hogy a szabályozandó individuum semmilyen körülmények között sem tekinthető elszigeteltnek, hiszen az minden esetben közösség részét képezi. Murray tehát a Lessig-modell tovább gondolásaként új modell, az „aktív mátrix modell” megteremtésére tett javaslatot.⁵³ Ez a módosított modell két szempontból jelentett újdonságot Lessig modelljéhez képest. Egyrészt az aktív mátrix modellben a szálnalmas pont sosem szálnalmas és végképp nem izolált pont, hanem egy közösség, egy kapcsolathálózat része, amelynek tagjai állandó diskurzusban vannak egymással.⁵⁴ A modell középpontjában lévő egyetlen pontot tehát pontrendszer váltotta fel. Másrészt Murray felismerte, hogy a szabályozás tárgyára ható erők közül három (a jog, a piac és a társadalmi normák) a társadalom által közvetített korlátok, és így azok a társadalomból eredeztetik a legitimitásukat. A jog ugyanis a szavazók által megválasztott jogalkotók által elfogadott norma, a piaci erők a piaci szereplők által megtestesített keresletnek és kínálatnak a tükröképei, a társadalmi normák pedig a közösség által elfogadott értékrendek. Következésképpen ezen három erő által megvalósított szabályozás minden esetben a pontokból felépülő társadalom és a szabályozó erő közötti párbeszéd eredménye.⁵⁵ Murray elmélete értelmében tehát Lessig modellje azért futott zátonyra a valóságban, mert abból a téves feltevésből indult ki, hogy a szabályozás a szabályozó hatalom monológja és nem pedig szabályozó és a szabályozott közötti párbeszéd.

A teljesség érdekében szükséges megjegyezni, hogy Andrew Murray „aktív mátrix modelljét” saját maga fejlesztette tovább a későbbiekben.⁵⁶ Egyrészt azért, mert felismerte, hogy az internetfelhasználók közössége nem egyetlen nagy közösségből, hanem számos kisebb, egymást lefedő csoportból épül fel. Másrészt pedig azért, mert belátta, hogy a kisebb csoportok sem homogének, hanem éppen ellenkezőleg, valamennyi kapcsolatháló egy vagy több kapuórt ölel fel, akik meghatározzák a közösség többi tagja irányába folyó információ mennyiségét és minőségét.⁵⁷

III. Zárszó

Az internet fejlődésének korai éveiben – nem függetlenül az elképzelhetetlenül megnövekvő felhasználói számoktól – mind az Amerikai Egyesült Államok, mind az Európai Unió hozott – mai szemmel nagyon kezdetleges – szabályokat az internetes tartalmak vonatkozásában, ám ezek legfőképpen a felelősségi kérdésekre koncentráltak. Ilyen volt a

⁵³ Murray, Andrew D.: *The Regulation of Cyberspace. Control in the Online Environment*. Abingdon, Routledge Cavendish, 2007, 53–54. o.

⁵⁴ Murray 2011: i.m. 206. o.

⁵⁵ Murray 2011: i.m. 207–208. o.

⁵⁶ Reed, Chris – Murray, Andrew: *Rethinking the Jurisprudence of Cyberspace*. Edward Elgar, Cheltenham, 2018, 140–143. o.

⁵⁷ Ezzel kapcsolatban érdekes analógia Paul Lazarsfeld és munkatársai kétlépcsős hatás modellje. Bajomi-Lázár Péter: *Manipulál-e a média?* In *Médiakutató*, 2017/4. szám, 66. o.

Communication Decency Act 230. cikke (közismert nevén a CDA230),⁵⁸ vagy a 2000/31/EK irányelvet (E-kereskedelmi irányelv),⁵⁹ amely úgyszintén mentességet biztosított a tárhelyszolgáltatók számára az általuk tárolt tartalmakért való jogi felelősség alól.

Ezek azonban a gyakorlatban egyhamar a platformok lényegében korlátlan mentességéhez és elképzelhetetlen túlhatalmához vezettek. Jack M. Balkin ezt a következőképpen fogalmazta meg: „a digitális véleménynyilvánítás magánkézben lévő, kifinomult kommunikációs infrastruktúrán keresztül folyik. Napjainkban a magánkézben lévő infrastruktúrák tulajdonosainak döntései határozzák meg a tényleges lehetőségeinket a megnyilvánulásra, ők irányítják azokat a digitális tereket, amelyekben az emberek egymással kommunikálnak.”⁶⁰ Ezzel eljutottunk a véleménynyilvánítás magánszabályozásának problémájához, amely kiválóan mutatta meg az internetszabályozás korai elméleteinek fentebb vázolt korlátait.

A digitális világ a szemünk előtt bontakozott ki, az államok évekig szinte félrenéztek, majd a kétezertizedes évek közepén szinte szabályozási versenybe kezdtek.⁶¹ Így manapság, amikor az internetszuverenitás kérdései újfent a szabályozók figyelmének középpontjában állnak,⁶² érdemes újból és újból áttekinteni, hogy az internet mint modern kommunikációs forma, – a szabályozhatóság szempontjából – milyen jellemzőkkel bír. Ha ezeket elfelejtik a szabályozók, akkor újra vissza fogunk térni a kilencvenes évekbe.

Irodalomjegyzék

Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? In Médiakutató, 2017/4. szám.

Balkin, Jack M.: Szólásszabadság az algoritmos társadalomban. A big data, a magánszabályozás és a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája. In Medias Res, 2018/2. szám.

Bartóki-Gönczy Balázs – Pogácsás Anett: A médiatartalom-szolgáltatásnak nem minősülő internetes tartalomszolgáltatások szabályozása. In Koltay András (szerk.): Magyar és európai médiajog. Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

Bayer Judit: Az internet tartalomszabályozása Magyarországon (Önszabályozás versus állami szabályozás). In: Enyedi Nagy Mihály – Polyák Gábor – Sarkady Ildikó (szerk.): Magyarország médiakönyve 2002. Budapest, ENAMIKÉ, 2002.

Bradford, Anu: Digital Empires. The Global Battle to Regulate Technology. Oxford, Oxford University Press, 2023. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197649268.001.0001>

⁵⁸ Communications Decency Act (CDA), Pub. L. No. 104-104 (Tit. V), 110 Stat. 133 (Feb. 8, 1996).

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”), Hivatalos Lap L 178, 17/07/2000, 0001–0016. o.

⁶⁰ Balkin, Jack M.: Szólásszabadság az algoritmos társadalomban. A big data, a magánszabályozás és a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája. In Medias Res, 2018/2., 199. o.

⁶¹ Bradford, Anu: Digital Empires. The Global Battle to Regulate Technology. Oxford, Oxford University Press, 2023.

⁶² Eldem, Tuba: Decentralisation as Resistance: Web3’s Potential in Countering Digital Censorship and Redefining Cyber Sovereignty. In ELTE Law Journal, 2024/2., 163. o.

Chander, Anupam – Sun, Haochen: Introduction. Sovereignty 2.0. In Chander, Anupam – Sun, Haochen (szerk.): Data Sovereignty. From the Digital Silk Road to the Return of the State. Oxford, Oxford University Press, 2023. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197582794.003.0001>

Davidson, Alan: The Law of Electronic Commerce. Cambridge, Cambridge University Press, 2009. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511818400>

Easterbrook, Frank H.: Cyberspace and the Law of Horse. In University of Chicago Legal Forum, 1996/1. szám.

Eldem, Tuba: Decentralisation as Resistance: Web3's Potential in Countering Digital Censorship and Redefining Cyber Sovereignty. In ELTE Law Journal, 2024/2. szám. <https://doi.org/10.54148/ELTELJ.2024.2.161>

Goldsmith, Jack – Wu, Tim: Who controls the internet? Illusion of the Borderless World. New York, Oxford University Press, 2006. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195152661.001.0001>

Goldsmith, Jack L.: Against Cyberanarchy. In University of Chicago Law Occasional Paper, 1999/40. szám.

Hassan, Samer – De Filippi, Primavera: The Expansion of Algorithmic Governance: From Code is Law to Law is Code. In Journal of Field Actions, 2017/17. szám.

Jiménez González, Aitor: Law, Code and Exploitation: How Corporations Regulate the Working Conditions of the Digital Proletariat. In Critical Sociology, 2021/2. szám. <https://doi.org/10.1177/08969205211028964>

Johnson, David R. – Post, David: Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace. Stanford Law Review, 1996/5. szám. <https://doi.org/10.5210/fm.v1i1.468>

Kamal, Ahmed: The law of cyber-space. Geneva, United Nations Institute for Training and Research, 2005. szám.

Kollár Gergő – Szőke Gergely László: A „law as a code” koncepció alkalmazási lehetőségei. In Tilk Péter – Fekete Kristóf Benedek (szerk.): A jogalkotás digitalizációjának jogi lehetőségei. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2023.

Koltay András: Magyar és európai médiajog. Budapest, Wolters Kluwer, 2025.

Komaitis, Konstantinos: Internet Fragmentation: Why It Matters for Europe. EU Cyber Direct, 2023. január 31., <https://eucyberdirect.eu/research/internet-fragmentation-why-it-matters-for-europe>

Lessig, Lawrence: Code 2.0. New York, Basic Books, 2006.

Lessig, Lawrence: The Law of the Horse: What Cyberspace Might Teach. Harvard Law Review, 1999/2. szám. <https://doi.org/10.2307/1342331>

Moldovan, Carmen: Mirror, Mirror on the Wall, Who's the Most Authoritative of Them All? Cyber Sovereignty from a Critical Perspective. In ELTE Law Journal, 2024/2. szám. <https://doi.org/10.54148/ELTELJ.2024.2.41>

Murray, Adrew D.: The Regulation of Cyberspace. Control in the Online Environment. Abingdon, Routledge Cavendish, 2007.

Murray, Andrew: Information Technology Law. The Law and Society. Oxford, Oxford University Press, 2023. <https://doi.org/10.1093/he/9780192893529.001.0001>

Murray, Andrew: Nodes and Gravity in Virtual Space. In Legisprudence, 2011/2. szám. <https://doi.org/10.5235/175214611797885684>

Nadel, Mark S.: Computer Code vs. Legal Code: Setting the Rules in Cyberspace. Federal Communications Law. In Federal Communications Law Journal, 2000/3. szám.

Nordell, Emmie: Code is Law – Deterritorialisation and Reterritorialisation of Law, Law is Code – Cyberspace, Personalisation Algorithms and Human Cognition. In Anthropocenes – Human, Inhuman, Posthuman, 2021/1. szám. <https://doi.org/10.16997/ahip.932>

Pintér Róber (szerk.): Az információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2007.

Polyák Gábor: Az internet az európai médiaszabályozásban. In Studia Iuvenum, 2001/4. szám.

Reed, Chris – Murray, Andrew: Rethinking the Jurisprudence of Cyberspace. Cheltenham, Edward Elgar, 2018. <https://doi.org/10.4337/9781785364297>

Reidenberg, Joel: Lex Informatica: The formulation of Information Policy Rules Through Technology. In Texas Law Review, 1997/76. szám.

Zódi Zsolt: A jog és a kód. In Polyák Gábor (szerk.): Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog. A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása. Budapest, HVG-ORAC, 2020.